

Мүнхэ-Һарьдаг

Буряад ороной эгээл үндэр хада Мүнхэ-Һарьдаг, тэрэнэй үндэрынь 3491 метр. Оройнь хэдынэйшье сагта саһа мүльһөөр хушаатай, хайладаггүй юм. Мүнхэ-Һарьдаг хадаа буряад угсаата арадай, һоёодуудай, монголнуудай нангин шүтөөнэй, үргэл мүргэлэй газар юм. Олон орьёл үндэрнүүдэйн нэгэн Бүрин-Хаан гэжэ алдар суута нэрэтэй, хүсэтэй ехэ эзэн юм.

Домог түүхын үндэһөөр Бүрин-Хаан гурбан ехэ тэнгэрийн буумалнуудай, Гэсэр-Хаанай ехэ захяатай алтан дэлхэй дээрэ эмхи журамтай, амгалан тэнюун ажабайдал Мүнхэ-Һарьдаг дээрэхэ хаража, сахижа байха. Аюул, осол, нүгэлһөө тойроод байһан зон түмэниие абаржа, аршалжа байхадаш, арад зон шүтэн мүргэжэ, найдажа байха юм...

1865 ондо князь Пётр Алексеевич Кропоткин Мүнхэ-Һарьдагы шэнжэлжэ экспедицеэр ябаһан байна. Зүүн Саяание үзэжэ хаража, зондо мэдээсэжэ, Сергей Павлович Перетолчин шэнжэлгэ хэһэн гэжэ түүхын хуудаһанда мүнхэлэгдэһэн байна.

Домог

Алтан мундаргануудай нэгэ орьёлдо, хэнэйшье, юунэйшье хүрэжэ шадахагүй орьёлдо мүнхын аршаан бии юм.

Нэгэтэ мүнхын аршаанда хирээ хүрэжэ ошоо юм хаш. Ганса дуһал балгаад, энэ жэгүүртэмнай ниидэшэбэ. Хэндэ, юундэ абаашахаяа ябаа юм, бү мэдэе. Тиигэжэ ябатараа, нарһан дээрэ тэрэ дуһалаа алдажархёо... Хасуури, хуша дээрэшье гэлсэдэг. Тиигэжэ эдэ модод мүнхэ ногоон үнгэтэй болошобод. Хирээшье мүнхэ наһатай болоошьегүй һаа, жэгүүртэн соогоо эгээл ута наһатай юм.

Нэгэтэ нэгэ гэгээн тэрэ аршаанда хүрэхэ гэбэ. Эгээл бэрхэ ангуушаниие газаршан болгожо абаба.

Хадын нэгэ нюрган дээрэ гэгээн газаршандаа хэлэбэ: “Би эндэхэ сааша өөрөө ошохоб. Хүлээгээрэй. Гансал хойноһоомни бү хараарай!” Ангуушан

ара нюргаа алтан мундарга тээшэ залаад нуутараа, бэеэ барингүй, эрьен харажархиһан гэхэ.

Гэгээн орьёл үндэр өөдэ ниидэжэ ябаба! Нүүлдэнь гэгээн бусажа ерээд, хэлээ юм гэлсэдэг: “Мүнхын аршаанһаа хүн түрэлтэнэй хүртэхэ саг үшөө ерээдүй юм байна!” “Юундэ”, - гэжэ ангуушан гайхаба. “Мүнхын аршаанай энэ дэлхэй дээрэ байһаниинь болоо гэжэ зальбарая!” – гэбэ гэгээн.

“Тээд тэрэл аршааниие хүн зондо залаха гэжэ тэрээ руу морилон ошоо бэшэ һэн гүт?” гэжэ ангуушан гайхаба, гэлыбэ. Гэгээн үнихэн дуугай нууһанай нүүлдэ: “Тэрэ аршааниие абарга могой гурба тойрон хүрээлээд хэбтэнэ”, - гэжэ хэлээ һэн.

